

Egy anyai apa – és a fia

⁹⁶⁹(11) Ezt mondta: „Egy embernek két fia volt. (12) A fiatalabbik így szólt az apához: »Apám, add ki nekem a vagyonom rám eső részét!« Ő pedig megosztotta köztük a [megélhetést szolgáló] javukat.⁹⁷⁰ (13) Néhány nap múltán a fiatalabbik fiú mindent összeszedett⁹⁷¹, elutazott egy távoli vidékre⁹⁷², és ott önsorsrontó⁹⁷³ életmóddal eltékozolta vagyonát. (14) Miután mindenét elköltötte, hatalmas éhínség lett szerte azon a vidéken, s ő elkezdett nélkülözni. (15) Elment hát, és beállt annak a vidéknek az egyik polgárához, s [az⁹⁷⁴] kiküldte őt a mezőre disznókat legeltetni⁹⁷⁵. (16)⁹⁷⁶Szívesen megtöltötte volna gyomrát⁹⁷⁷ [csak] azzal⁹⁷⁸ [is], amit a disznók ettek, de⁹⁷⁹ senki sem adott neki. (17) Akkor magába szállt⁹⁸⁰, és így szólt: »Apámnak hány bérese bővelkedik kenyériben, én pedig itt pusztulok éhen! (18) Felkelek, elmelegyek apámhoz⁹⁸¹, és ezt mondom majd neki: Apám, bűnt követtem el az ég⁹⁸² ellen és ellened⁹⁸³, (19) többé nem érdemlem meg, hogy fiadnak hívjanak; tégy engem a béreseid közül eggyé⁹⁸⁴!« (20) Felkelt hát, és elment apjához. Még messze volt onnan, amikor apja

969 A köznapi felfogás szerint az alábbi példabeszéd főszereplője a „tékozló fiú”, csak hogy vele egyenrangúan fontos szereplő a bátyja, a tényleges főszereplő pedig az apa. Nem allegóriáról van szó, hanem az életből vett történetről, amint Isten kétszeri (körülrírással) megnevezése is mutatja (18. és 21.: „az ég ellen és ellened”); az apa tehát nem Isten, hanem egy földi apa, de bizonyos szófórumokon mégis átcsíllan, hogy szeretetével mégiscsak Isten jóságát példázza (ld. 983. láb.: „színed előtt” – vö. 10. v.: „Isten angyalainak színe előtt”).

970 A vagyon átadásának két jogi formája volt: 1. végrendelettel történő örökségbe adás az apa halála esetére, 2. odaajándékozás még az apa életében. Úgy tűnik, itt a második esetről van szó. Mivel két fiú volt ebben a családban (a lányok csak akkor örökölhettek, ha nem született fiú: 4Móz 27,8), s a jog szerint az elsőszülöttnak kétszer annyi járt, mint a többi fiúnak (5Móz 21,17), a kisebbik fiút a vagyon egyharmada illette meg. A nagyobbik fiúnak járt tehát a vagyon kétharmada, de egyelőre csak annak tulajdonjoga (ezért az apa nem adhatta volna el azt mezőt, ahonnan a 25. v. szerint fia éppen hazatér), rendelkezési joga és hasznélvezeti joga nem (ha a fiú eladta volna azt a földet, a vevő csak az apa halála után vehette volna birtokba, illetve a hasznélvezeti jog korlátlanul az apát illette haláláig). – Ezek alapján elképzelhető, hogy a kisebbik fiúnak az apja elleni bűne (18. és 21. v.) abban állt, hogy még apja életében eladta (illetve aztán eltékozolta) az örökségét, hiszen ahhoz nem volt joga – az „ég”, azaz Isten elleni bűne pedig abban, hogy önsorsrontó életmódot folytatott.

971 Miután minden örökségét pénzzé tette.

972 Vagyis kivándorolt. Abban az időben nagy csábítást jelentettek a Földközi-tenger partjának kereskedővárosai, különös tekintettel a gyakori palesztinai éhínségekre. A zsidó diaszpóra ekkori létszámát 4 millióra becsülik, miközben Palesztina lakossága legfeljebb félmillió lehetett. A fiatalabbik fiú nyilvánvalóan nőtlen még, ezért életkorát a fiúk szokásos házassági koránál, 18-20 évnél kevesebbre tehetjük.

973 Sokszor fordítják „kicsapongó, züllött”, vagy „dözsölő” életnek az eredeti kifejezést (*dzón aszótósz*), de ez alighanem az idősebbik fiú 30. versbeli vádaskodásának hatására történik, aminek a megbízhatósága több mint kétséges, hiszen honnan tudhatta volna pontosan, hogyan is élt öccse a távolban. Az *aszótósz* módhatározószó sokkal tárgyyszerűbb és higgadtabb: a *szódein*, *szótéria*, vagyis az „üdvösségre vezetés, megmentés, megtartás” szócsaládjába áll mögötte, persze a görög „a” fosztóképző miatt itt az ellentétes tartalmakra kell gondolni, vagyis olyan magatartásra, amely nem üdvösséget, megmentést, megtartást eredményez, hanem romlást, tönkremenést, pusztulást. Tehát az „üdvösségre, jóra vezető, helyes” életmóddal ellentétes, „romlásba vezető” életmódról van itt szó, ezt próbáltuk összefoglalni az „önsorsrontó” jelzővel. Hogy aztán ez fégyelmezetlenségben, rendtelenségben, hanyagságban, nemtörődömségben, tékozlásban, pocskolásban, zabolátlanságban, dözsölésben vagy kicsapongásban (vagy ezek valamilyen keverékében) állt-e, nem tudjuk.

974 A beszédben/szövegben nem jelzett alanyváltás semitizmus.

975 Tisztátalannak számító állatokkal (3Móz 11,7) kell foglalkoznia, nem tudja megtartani a szombatot stb.: a legmélyebb megaláztatást szenved el, és gyakorlatilag arra kényszerül, hogy folyamatosan megtagadja vallását. Közismert volt a mondás: „Átkozott az az ember, aki disznót tenyészt.”

976 Jelzés nélküli (vissza)váltás az előző alanyra (vö. 974. láb.).

977 Ezt az otrombának számító kifejezést több kódex is törli, s helyette azt írják: „jőllakott volna”.

978 Az eredetiben: „azokkal a szarvacskákkal / hüvelyekkel”, azaz „hüvelyes terméssel”. A szentjánoskenyérfa 20-25 cm hosszú, 2-3 cm széles terméséről van szó, amelynek édeskés gyümölcsvelője akár 50% cukrot is tartalmazhat. Jézus környezetében mindenekelőtt állati táplálékul szolgált, de olykor a nyomorgók is ráfanyalodtak.

979 A fordítások ingadoznak: egyesek „de”-vel, mások „és”-sel adják vissza a görög *kai*-t, nyilvánvalóan annak függvényében, hogyan értelmezik a „senki sem adott neki”-t; a „de” arra utal, hogy „(senki sem adott neki) abból”, ti. a disznók eledeléből. Ám lehetséges másik értelmezés is, s akkor így foghatjuk fel ezt a verset: „Szívesen megtöltötte volna a gyomrát azzal, amit a disznók ettek – ha nem undorodott volna tőle; és senki sem adott neki enni (így kénytelen volt lopni valami ennivalót).”

980 A héberben-arámban a bűnbánattartás kifejezése.

981 A bajba került fiú magába szállásának és hazatérésének nagyon is prózai oka van: az, hogy éheznek. Jézus egyáltalán nem idealizálja a fiú boldogtalan érzelmeit. A példabeszéd egyébként sem a kisebbik fiú „megtérésére” összpontosít, hanem az apa szeretetére és örömére.

982 Az „ég” („menny”) Isten körülírása (vö. 7. v.).

983 Szó szerint az áll itt (meg a 21. versben is), hogy „színed előtt”.

984 Hiszen végkielégítése óta semmire sem lehet már igénye, még táplálékra és ruhára sem: mindkettőért meg akar dolgozni.

985 Ld. Mk 289.

meglátta őt, és megesett rajta a szíve⁹⁸⁵, és elébe futott⁹⁸⁶, nyakába borult, és összecsókolgatta^{987 988}. (21) Ekkor a fiú azt mondta neki: »Apám, bünt követtem el az ég ellen és ellened, többé nem érdemlem meg, hogy fiadnak hívjanak...«⁹⁸⁹ (22) Az apa azonban⁹⁹⁰ így szólt rabszolgáihoz: »Gyorsan!⁹⁹¹ Hozzátok elő a legjobb ruhát⁹⁹², és⁹⁹³ adjátok rá, és húzzatok gyűrűt⁹⁹⁴ az ujjára, és sarut⁹⁹⁵ a lábára, (23) és vezessétek elő a hizlalt borjút, vágjátok le⁹⁹⁶, és együtt [és] vigadjunk, (24) mert ez az én fiam halott volt, de újból életre kelt, elveszett volt, de rátaláltunk⁹⁹⁷!« És elkezdtek vigadni. – (25) Az idősebbik fia pedig a mezőn volt, és amikor hazajövet köze-

ledett a házhoz, meghallotta [a] zene és [a] körtánc [hangjait]. (26) Odahívta az egyik legényt, és érdeklődött, mit jelentsen ez. (27) Az pedig ezt mondta neki: »A testvéred jött meg, és apád levágatta a hizlalt borjút, mert egészségesen kapta vissza őt.« (28) Erre [az idősebbik fiú] megharagudott⁹⁹⁸, és nem akart bemenni. Apja azonban kiment⁹⁹⁹, és kérlette¹⁰⁰⁰. (29) Ő azonban megfelelt, és ezt mondta apjának: »¹⁰⁰¹ Nézd, annyi éve végzek neked¹⁰⁰² rabszolgamunkát, és soha nem szegtem meg a parancsodat, de nekem soha nem adtál egy kecskét [sem], hogy a barátaimmal vigadjak. (30) De most, amikor¹⁰⁰³ ez a te fiad, aki a te¹⁰⁰⁴ vagyonodat szajhák-

- 986 Rendkívül szokatlan, szinte elképzelhetetlen, hogy egy keleti ember ilyen méltóságán aluli módon cselekedjék, bármennyire sietős legyen is a dolga.
- 987 A csók a megbocsátás jele (vö. 2Sám 14,33), az összecsókolgatás (*kataphilein*) a felindultsága (vö. Mk 900).
- 988 Egy (főleg ókori keleti) férfi, apa nem viselkedik így. Így csak egy anya viselkedik. A példabeszédbeli apa alakjában Jézus hihetetlen lélektani pontossággal rajzolja meg Isten nőies-anyai (és férfias-apai) vonásait (vö. 187., 189. és 968. láb.):
A nőies-anyai vonások: a) Folyton visszavárja elcsavargott gyermekét. Folyton résen van, lesi a kaput, kinéz az utcára. Különben hogyan is vehetné észre már „messziről”, hogy a fiú hazafelé közeledik? Amikor meglátja, eléje fut, öleli-csókolja. Egy férfi így nem viselkedik, legalábbis az ókori Keleten nem: ő „úr”, aki nem rohan a fia után, s ha az visszajön, akkor is csak megfelelő feltételekkel fogadja vissza. b) Öröme minden mértéket meghaladóan túlradó. Ezt fejezi ki már a rohanás, az ölelés, a csókok is, azután az ünnepi ruha elővétele és a fiú beöltöztetése, a hizott borjú levágása, a zene, a tánc. c) Egyszerűen túllép az igazságosságon (vö. Mt 20,9!). A „tékozló fiú” hazatérésekor elmarad az erkölcsi prédikáció, nincs leszámolás, nincs egyezkedés, mi illeti meg a hazatért tékozlót, és mi nem, és végképp nincs szó büntetésről. (Mellesleg: mindez fölösleges is, hiszen a fiú hazatért, bánja is, amit tett, mi mást kellene csinálni, mint örülni, hogy otthon van, hogy „föltámadt”).
A férfias-apai vonások: a) Van bátorsága, hogy biztosítékok nélkül, első szóra hagyja elmenni fiát „távoli vidékre”, a veszélyes világba. Az anyák általában inkább hajlanak arra, hogy magukhoz kössék gyermekeiket, és függőségben tartásuk őket; ez az apa viszont fölszabadítja, szabadabbá teszi fiát, hiszen az csak így tud felnőtté válni, megérni. b) Képes vállalni, és férfi módra „kihordani” a konfliktushelyzeteket: Nagybibik fia duzzogásakor nem húzódik meg a házban, hanem kezdeményezően kimegy, szembenéz vele, és kétszeresen is helyreigazítja őt: rámutat arra, hogy nem érte semmiféle jogtalanság (31. v.), és arra is, hogy öccse „tékozló volta” ellenére is a testvére (32. v.). c) Van érzéke az igazságosság iránt: bár „anyaként” túllép az igazságosságon, ez nem jelenti azt, hogy igazságtalan lenne. Megérti, hogy nagybibik fia úgy érzi, igazságtalanul bántak vele, továbbá elismeri az igazságosság iránti igényt, de közli vele, hogy valójában nem érte őt semmiféle jogtalanság (vö. Mt 20,13!), hiszen minden, ami a sajátja, az a fiáé is. (De itt sem valamiféle hideg-rideg igazságosságról van szó: idősebbik fiát is anyai „Gyermeke”-nek szólítja, a szívére beszél, kérleli, megindokolja neki, miért is „kell” most ünnepelni.)
- 989 Az újbóli „gyermekké váláshoz” (= a „gyermeki státusz” újbóli elnyeréséhez) hozzátartozik a bűnök megvallása – de fontos tudatosítanunk, hogy az apa (Isten) megbocsátása megelőzi a bűnvallomást: ezt mutatja egész viselkedése (20. v.) és az, hogy nem engedi a fiúnak végigmondani bűnvallomását (22. v.). Vö. Lk 19,9!
- 990 Az apa a fiú szavába vág, és nem engedi, hogy az végigmondja, amit akart (a legkevésbé sem akarja „megalázni” a béres-lét lehetőségének elhangzásával), sőt, a kimondatlanul maradt szavakat ellenkezőjükre fordítja: nem a béresek (napszámosok) egyikeként, hanem díszvendégként kezeli fiát (ld. 22. v.).
- 991 Az apa hármassal rendelkező (ruha, gyűrű és saru, borjúvágás) a megbocsátásnak és a gyermeki állapot („jogállás”) helyreállításának nyilvánossá tétele: Mindenki vegye tudomásul!
- 992 Keleten, ahol nem ismerték a rendjeleket, az ünnepi öltözék nagy kitüntetés jele volt: ha a király ki akarta tüntetni valamelyik méltóságot, értékes ruhát ajándékozott neki.
- 993 Az utasításokban ötször ismétlődő „és” alighanem az apa felindultságát fejezi ki. Vö. 910. láb.
- 994 Pecsétgyűrűre kell gondolnunk; átadása „a hatalom átruházását” jelenti (vö. 1Makk 6,15).
- 995 A saru (szandál) luxusnak számított, szabad férfiak hordták: az apa nem akarja, hogy fia továbbra is mezítláb járjon, mint a rabszolgák.
- 996 Általában ritkán ettek húst. Rendkívüli alkalmakra egy hizlalt borjút tartottak készenlétben. Levágása ünnep a család és a cselédség számára, s a hazatért fiúnak az asztalközösségbe történő ünnepélyes visszavételét jelenti.
- 997 Két erős kép jelzi a fordulatot: a halottfeltámadás (vö. 7,22) és az elbolyongott juh hazavitele a nyájhoz (vö. 15,5-6).
- 998 Az idősebbik fiú szemléletmódja és viselkedése hajszálpontosan megfelel a farizeusokénak és írástudókénak (ld. 15,2).
- 999 Az apa nagybibik fia kedvéért is elhagyja a házat... (vö. 20. v.).
- 1000 Barátságosan és kitartóan biztatja dacos fiát: feltűnő az *imperfectum* használata, és megfelel az előző mondat második részében használt *imperfectum*-nak, amely a fiú bemenni nem akarásának tartósságát fejezi ki; egyébként a példabeszéd szinte minden igéje *aoristos*-ban áll.
- 1001 Sutba vágva a keleti udvariasság minimumát is, mellőzi a megszólítást (vö. Mt 20,12!), majd három szemrehányással halmozza el apját (s a következő versben egy negyedikkel).
- 1002 Ez a „neked” arra utal, hogy nem csupán rabszolgamunkát végzett (véleménye szerint!), hanem ő maga is rabszolgalelek volt.
- 1003 „Ez a te fiad”: megvető (vö. 18,9.11 és 998. láb.), illetve 18,5; 20,14), gúnyos szemrehányás az apjának, s ugyanakkor a testvéri viszony megtagadása is.
- 1004 A görögben a fordított szórend hangsúlyossá teszi a birtokos névmást, így ez a „te” is a gúny megnyilvánulása.
- 1005 Az apa megszólítja a fiút (vö. Mt 20,13!), még hozzá nagyon szeretetteljesen; a kifejezés értelme: „Kedves fiam!”

kal élte fel, megjött, levágattad neki a hizlalt borjút. « ne, mert ¹⁰⁰⁸ ez a te testvéred ¹⁰⁰⁹ halott volt, de (újból) ¹⁰¹⁰ életre kelt, elveszett [volt], de rátaláltunk. « ¹⁰¹¹

(31) *Ő azonban azt mondta neki: » ¹⁰⁰⁵ Gyermequem, te mindenkor velem vagy, és minden, ami az enyém, a tiéd ¹⁰⁰⁶ [is]. (32) De [most] vigadnod és örülnöd ¹⁰⁰⁷ kelle-*

Gromon András

Ez az elemzés részlet a szerző 2007-ben megjelent Lukács-kommentárjából.

- 1006 Azután, hogy a kisebbik fiú már megkapta, és el is tékozolta járandóságát, ez a megállapítás teljesen helytálló – természetesen abban az értelemben, hogy az idősebb fiúé az apa minden vagyonának tulajdonjoga (a rendelkezési és hasznélvezeti jog gyakorlásáról világosan tanúskodnak a 22-23. versben említett apai rendelkezések). Vö. 970. láb.
- 1007 Ez a „kell” (*dei*) „irreális” jelentése (vö. Mt 18,33; Zsid 9,26); az apa szavai így szemrehányást fejeznek ki: Vigadnod és örülnöd „kellene” (egészen pontosan: „kellett volna”), hiszen a testvéred halott volt, de életre kelt... Ám alkalmazható lenne a „kell” „reális” jelentése is; az apa szavai ekkor mentegetőzősül szólnának: „Muszáj volt” lakomát rendeznem, hiszen határtalan örömben mi mást tehettem volna!? A két értelmezés egyszerre is helytálló lehet. Azért döntöttünk az első mellett, mert így jelenik meg világosan a párhuzam a 23-24. verssel: ott is, itt is az együtt örvendezésre való felszólítás hangzik el.
- 1008 Lehetséges, hogy a 30. verstől eltérően itt semitizmussal, nevezetesen a mutató névmás főlősleges használatával van dolgunk (vö. Mt 18,14; 25,40!); ebben az esetben nem kellene lefordítani. Csakhogy nagyon is valószínű, hogy ez tudatosan ironikus (és helyesbítő) válasz (ld. köv. láb.) a nagyobbik fiú „ez a te fiad” kifejezésére.
- 1009 Az apa szemében – amint ez egyébként is nyilvánvaló – a „tékozló” fiú változatlanul (vagy legalábbis újra) testvére a „tisztelességek”.
- 1010 Sok kódex itt is az *anadzén* ígét használja, mint a 24. versben.
- 1011 Ahogyan a nyilvánzó egy ponton csapódik célba, úgy a példabeszédek is általában „egy csúcspont”, azaz egyetlen fő mondanivalót akarnak szemléltetni. Van azonban néhány ún. „kétcsúcstú” példabeszéd, amelyek két eseményt ábrázolnak, és kettős mondanivalóval is bírnak, noha a hangsúly mindig a második csúcsponton, a második mondanivalón van. Ezek közé tartozik az egyforma bérfizetésről (Mt 20,1-8.9-15), (talán) a királyi menyegzőről (Mt 22,1-10.11-13), a gazdag emberről és a szegény Lázárról (Lk 16,19-23.24-31) szóló, valamint az éppen most tárgyalt példabeszéd, amelynek kétrészségét erőteljesen aláhúzza az, hogy mindkét rész szinte rímszerűen ugyanazzal a mondással zárul (24. és 32. V.) Az első rész (11-24. v.) a kisebbik fiú távozását, vagyona eltékozlását, majd hazatérését ábrázolja, és a hazatérésének öröme rendezett örömlakomában csúcsozódik ki, mondanivalója pedig (a hagyományos istenkép súlyos következményekkel bíró megváltoztatásaként...): Ilyen az Isten! Ilyen jóságos, ilyen irgalmas (vö. 187. és 189. láb.), ekkora a szeretete, ekkora az öröme az elveszettek hazatérésén!
- A (11. versben már előkészített) második rész (25-32. v.) a nagyobbik fiú életvitelét, illetve az örömnép elleni zúgolódását, majd az apa és fia párbeszédét mutatja be, a „farizeusoknak és írástudóknak”, az „igazaknak” (vö. 959. láb.), a tisztességes embereknek címzett mondanivalója pedig, s ezzel az egész példabeszéd lényegi mondanivalója: Ha egyszer Isten ilyen jó, és ekkora az öröme a hazatérteken, akkor ne legyetek ti se olyan szeretetlenek és olyan örömtelenek! A lelkiileg halottak feltámadnak, az eltévelyedettek hazatalálnak – örüljete együtt Istennel, örüljete együtt a hazatértekekkel!
- Az Istenről rajzolt vonzó képpel Jézus valójában zúgolódó ellenfelein akar segíteni, mert őket is meg akarja menteni: a magukat tisztességesnek és igaznak tartókat csalogatja, buzdítja „megtérésre”, gondolkodásuk és életgyakorlatuk átalakítására, Isten (és a maga) példájának követésére. Azt szeretné, ha be tudnának lépni az ingyenesen ajándékozott szeretet világába („Isten országába”), és örülni tudnának mások „meg nem érdemelt” szerencséjének (vö. Mt 20,1-15; Lk 619, b) pont!). Ha viszont mégis megmaradnak az igazságosság sorompói között, akkor kívül rekednek Isten országán, amint egy nagyon hasonló példázat szemlélteti (Mt 21,28-32; vö. Lk 16,16; 18,14a; továbbá Lk 256 és 265!), és a maguk választotta „hideg pokolban” majd „bögnék és fogukat csikorgatják”, tovább zúgolódnak – természetesen Isten „igazságtalansága” miatt (vö. Mt 22,11-13). De a szeretet ünnepét ezért még nem fogják lefújni.
- A példabeszéd hirtelenül, tényleges befejezés nélkül ér véget. Ez a lezáratlanság talán Jézusnak az ellenfeleivel kapcsolatos reményét fejezi ki – vagy a meghívást a példabeszéd minden hallgatója, olvasója számára...

